

EEDER
EDEBÎ ELEŞTİRİ DERGİSİ
ISSN: 2602-4616

Cilt IV, Sayı II, Ekim 2020

Makale Adı /Article Name

Tarihi Roman Kavramı ve Türk Romanında (1875-2020)İstanbul'un Fethine Genel Bakış*	Historical Roman Concept and Overview of the Conquest of Istanbul in Turkish Roman (1875-2020)
--	--

Yazar

Hakan DEĞİRMENCİ

Dr. Öğr. Gör., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

hakan.degirmenci@adu.edu.tr ORCID: 0000-0002-1208-6628

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 08.06.2020

Kabul Tarihi: 13.07.2020

Yayın Tarihi: 25.10.2020

DOI: 10.31465/eeder.749419

Sayfa Aralığı: 167-182

Kaynak Gösterme

Değirmenci, Hakan (2020). "Tarihi Roman Kavramı ve Türk Romanında İstanbul'un
Fethine Genel Bakış ", *Edebî Eleştiri Dergisi*, C IV, S II, s. 167-181.

---

* Bu çalışma, 2014 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde tamamlanan "Başlangıçtan Günümüze Türk Romanında İstanbul'un Fethi (1875-2014)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

ÖZ

Tarih-edebiyat ilişkisi ve bunun izdüşümü olarak tarihî roman kavramı yüzyıllardır edebiyat bilimciler tarafından sorgulanan ve tartışılan bir mesele olmuştur. Roman türünün Batı menşeli olması bakımından, ilk ve en esaslı değerlendirmeler Batılı kuram bilimciler ve akademisyenler tarafından başlatılmıştır. Türk edebiyatında ise henüz birkaç doktora tezi ve birkaç makale dışında bu konularda esaslı bir zihinsel süreç işletilmemiştir.

Bu çalışmamızda tarih-roman ilişkisinden hareketle önce teorik anlamda tarihsel roman algısı üzerinde durulacak, ardından İstanbul'un fethi meselesinin Türk romanına yansımalarının hangi kavramsal çerçeveye, nasıl ve ne kadar oturduğuyula meşgul olunacaktır. 1875'den 2020'ye kadar, yani Tanzimat'tan Meşrutiyet'e, Cumhuriyet döneminden Çok Partili hayata, 1980'lere ve oradan 2020'ye kadar geçen yüz elli yıllık süreçte siyasi ve ideolojik gelişmelerin fetih meselesine nasıl yansıdığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: edebiyat, tarih, roman, İstanbul'un fethi, Fatih.

ABSTRACT

The relationship between history and literature and the concept of historical novel as its projection has been an issue that has been questioned and debated by literary scholars for centuries. In terms of the Western origin of the Roma genre, the first and most fundamental evaluations were initiated by Western theoreticians and academics. Except for a few doctoral dissertations and a few articles, a fundamental mental process has not been conducted in Turkish literature yet.

In this study, based on the relationship between history and novel, firstly, the perception of historical novel in theoretical terms will be focused on, then we will deal with which conceptual framework, how and to what extent the reflection of the issue of conquest of Istanbul on Turkish novel. From 1875 to 2020, that is, from the Tanzimat to the Constitutional Monarchy, from the Republic period to the Multi-Party life, the 1980s and from there to 2020, it will be tried to reveal how the political and ideological developments reflect on the conquest issue.

Keywords: literature, history, novel, conquest of İstanbul, Mehmet II.

GİRİŞ

Tarih ile edebiyat arasında çok eskilere dayanan bir ilişki vardır. Tarihin edebiyat için bir “malzeme” ve “ilham kaynağı”, edebî eserlerin de tarih için zaman zaman “vesika” değeri taşıdığı bilinen bir gerçektir (Dayanç, 2009: 1875). Tarih ile edebiyat ve tarih ile roman arasındaki ilişkinin nasıl bir düzlemde oturacağı, ilişkileri düzenleyen ilkelerin hangi kıstaslara göre şekilleneceği ve şekillenmesi gerektiği konusu öteden beri edebiyat bilimcileri arasında en çok tartışılan mevzulardan biri olmuştur.

Nihayetinde geçmişin gelecek nesillere aktarılması için tarihçiye ihtiyaç vardır. Edebiyatçı ise tarihçilerin verdiği bilgiye göre, elindeki diğer sosyolojik, antropolojik, ekonomik ve siyasi intibalar ve gözlemlerle edebî metni oluşturur.

Burada edebiyatçının veya romancının tarihte cereyan eden bir hadisenin ne kadar aslına yaklaştığı ve eserinde nasıl işlediği sorunu gündeme gelmektedir. Oysa bu tartışma daha edebiyatçıya gelmeden önce tarihçiler arasında da tamamlanmış değildir. Çünkü orada da “gerçekte ne olduğu” bilgisi ile “tarihçinin neyi gördüğü” ve üzerine “nasıl yorumladığı” tartışmaları yapıla gelmektedir. “Görmek” tarihçinin kapasitesine, “yorumlamak” ise çok daha geniş bir takım insani ve toplumsal amillerle alakalı bir eylem olduğuna göre, hakikat üzerine tartışmalar tarihçiler tarafından bile tamamlanmamış bir sorundur. Kaplan (1982: 49) bu ilişkiyi izah ederken, tarih denilince biri yaşanan tarih diğeri yazılan tarih olmak üzere iki şeyin anlaşıldığını belirtmiş ve yazılanın yaşananın binde biri olmadığını iddia etmiştir. Bir başka deyişle ilk elde erozyona uğrayan tarih, tarihî roman süzgecinde kurgu

denen ikinci bir değişime girmektedir (Çelik, 2002: 49). Hâl böyle iken, tarihin edebiyatçı tarafından nasıl ele alındığı meselesi çok daha karmaşık ve içinden çıkılması müşkül bir durumdur.

Edebiyat tarihinde, roman ve tarih arasındaki ilişkinin nasıl başladığı ve geliştiği, buradan bir adım sonrasında tarihî romanın nereden başladığı ne olduğu hususunda pek çok teorik tartışma yaşanmıştır.

Batılı ve yerli pek çok edebiyat bilimcisi tarihî roman kavramı üzerine tanımlar yapmışlardır. Tarihî roman gibi sübjektif bir kavram hakkında ortaya konan tanımlardan her birisi meselenin hakikatine dair bir veçheyi ortaya çıkarsa da, bunların hiç birisi meseleyi bütün yönleriyle aydınlatmaya yetmemiştir. Adeta ne kadar bilim insanı varsa o kadar tanım oluşmuştur. Mesela, Türkeş (2002:9) için içinden çıkılmazlığı özetlerken içinde geçmişe dair bir şeyler barındıran biyografi ve otobiyografi gibi her edebî metne bu adlandırma yapılabileceğine dikkat çekmektedir.

Argunşah (1990:7) tarihî romanı “Temelleri maziye dayanan yani başlangıcı ve sonu geçmiş zaman içinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirlerde yaşamış kahramanların hayat hikâyelerinin edebî ölçüler içerisinde yeniden inşa edildiği” bir edebiyat türü olarak tanımlamıştır. Edebiyat bilimcileri tarihsel romanı büyük çoğunlukla Walter Scott’tan başlatmışlardır. Böyle bir tavrın şekillenmesinde Macar filozof ve estetikçi Lukacs’ın görüşleri etkili olmuştur. Lukacs (1937) tarihsel roman anlayışını, Walter Scott’un romanları üzerinden kavramsallaştırmaya çalışmıştır. Sümer’deki Gılgamış Destanı, eski Yunan’daki epizotlara, Herodot Tarihi’nden eski Roma’daki Virgilius’a değin 19. Yüzyıla kadar edebiyatla tarih iç içe geçmiş durumdadır (Türkeş: 2002: 169). Lukacs burada İlkçağ öykü ve efsanelerini, Ortaçağ Fransa’sındaki şövalye romanlarını tarihsel romanın başlangıç noktası olarak kabul etmemektedir. Ona göre, bu dönemin anlatıları yalnızca konuları ve kostümleri bakımından tarihseldir. Roman-tarih ilişkisini ortaya koyması bakımından önemli olan bu lirik yapıtlar elbette önemlidir. Fakat tarihî roman kavramının bugün geldiği noktayla kıyaslayacak olursak, yalnızca tarihi konu ediniyor olmaları, onları tarihsel roman olarak kabul etmemize yetmeyecektir (Göğebakan, 2004: 14). Lukacs’a göre (1937) aslolan somut bir tarihsel dönemin aslına sadık bir biçimde tasviridir. Dolayısıyla tarihsel romanın tarihçesini Walter Scott’tan öncesine götürmek yanlış olacaktır. Lukacs’a göre (2008: 38) “romanlarının kahramanlarını her zaman için az çok vasat İngiliz centilmenlerinden seçen” Scott, katıksız bir devrimcidir. Çünkü o romanlarında devrimleri gerçekleştiren, hiç hata yapmayan kralları, şövalyeleri anlatmamıştır. Bunun yerine devrime giden yolun tamamını sıradan karakterlere yüklemiş, bu yönüyle çağdaşı olan romantiklerden ayrılmıştır. Bu anlamda Lukacs’a göre tarihsel romanların fonksiyonu “büyük tarihsel olayları yeniden anlatmak değil, bu olaylar içinde biçimlenen insanların uyanışı”nı vermektir. Roman kahramanlarının tarihsel gerçeklik içindeki davranışlarına, duygu ve düşüncelerine, onları sevk eden sosyal ve beşerî sebepleri göstermektir. Onun *Waverley* adlı eserinin ilk tarihsel roman oluşu üzerinde edebiyat bilimcileri arasında mutlak bir uzlaşma vardır. İlkeleriyle tarihsel roman geleneğinin ana taşlarını oluşturmuştur. Scott bu gerçekliğiyle Puşkin’den itibaren Rus edebiyatını, Balzac’la beraber Fransız edebiyatını derinden etkilemiştir (Timur, 2002: 14). Alman romantiklerinin tarihe yönelmesinde,

Goethe'nin kahramanları üzerinde büyük etkisi olan Scott, Rus edebiyatının başyapıtlarından olan *Savaş ve Barış* üzerinde de mutlak esin kaynağı olmuştur. Nitekim romanın tekniği ve sıradan insanlara yönelmesi doğrudan Scott tesirini akla getirmektedir.

Timur'a (2002) göre tarihi romanın ortaya çıkışı, modern romanın ortaya çıkışıyla beraber gerçekleşmiştir. Aydınlanma Çağı'yla önce Fransa'da kültürel ve siyasi bir bağımsızlık hareketi yaşanmış, ardından ulusal kimlik arayışları ve ulusal akımlar bütün Avrupa'ya yayılmaya başlamıştır. Almanya'da Hegel ile doruğa çıkmış Alman idealizmi, Alman geri kalmışlığına bir tepki niteliği taşıyorsa, Alman edebiyatı da aynı tepkiyi paylaşmıştır. Sonrasında yaşananlarla küçük prensliklere ve dukalıklara bölünmüş Almanya'da bir bağımsızlık ve bütünlük hareketi başlamıştır. Eş zamanlı olarak, sanayileşmesini tamamlamış ve toplumsal devrimini egemen sınıfların uzlaşması biçiminde gerçekleştirmiş İngiltere'de, Walter Scott'un kaleme aldığı *Glorious Revolution* toplumu "ulusal kimlik" üzerine derin ve geniş düşüncelere itmiştir. Pek çok edebiyat tarihçisine göre Scott, tarihsel roman türünün ilk yazarıdır. 19. yüzyıldan evvel yazılmış romanlara ise ancak "tarihten söz eden romanlar" gözüyle bakmak gerekmektedir (Çelik, 2005: 60).

Kara (2012) Hayden White gibi tarihçilerin mit ve fabla dayalı anlatımlarını ve dramaya özgü temsil biçimlerini örnek göstererek, tarihi "kronolojik bir öykü" olarak tanımlamıştır. White'nin tarihi anlatıyı edebiyata eşitleyen bu tezi hem edebiyat kuramcıları hem de tarihçiler arasında tartışmalara yol açmıştır. Türkçe, modern tarih yazımı ile kurgusalılık arasındaki ilişkiye dikkat çeker:

Son otuz kırk yıldan beri gittikçe artan sayıda tarihçi, tarihin bilimden ziyade edebiyata yakın olduğu kanısına vardı. Bu düşünceler 1960'lardan sonra geçerlilik kazandı ve gerek Roland Barthes gerekse de Hayden White tarihsel metinlerin edebi karakterlerinin ve kaçınılmaz olarak barındırdıkları kurgusal unsurların altını çizdiler ve tarih yazımının kurgudan farklı olmayıp, onun bir biçimi olduğunu ve tarihsel anlatıların, içerikleri bulunmuş oldukları kadar icat edilmiş de olan ve biçimleri, bilimlerdeki benzerlerinden çok, edebiyattaki benzerleriyle ortak özellikler taşıyan sözel kurgular olduklarını ileri sürdüler (2002: 14).

Bu bakış açısına göre her tarihî belgenin bir fiction yapısı vardır. Tarihçi elindeki belgelerle bu yapıyı besler. Nesnel olma iddiasına karşın tarih de metinselliğinden dolayı bir yeniden üretim şeklidir (Opperman, 1999: 4). Bu da tarihçiyi roman yazarına yaklaştıran bir durumdur.

Uysal'a göre (2011: 14) tarihsel dünyaların aksine kurmaca dünyalar hakikat değerinin dışındadır, yani bir hakikate karşılık gelmezler. Dolayısıyla romandaki kişiler, mekânlar ve olaylar gerçek dünyadakilerle aynı adı taşıyabilir, fakat yine de bunlar herhangi bir hakikate karşılık gelmezler. En azından romancının böyle bir sorumluluğu yoktur.

Bu görüşlerin tam aksine Wellek'e göre (1983: 291) romanda iki hakikat vardır: Bunlardan biri olaylara bağlı olan, belirli bir yer ve zaman ait, tarihî, bilgisel gerçek; diğeri ise kavramlara bağlı, felsefi, olgusal bir gerçektir. Bu bakış açısına göre romancının da en az tarih yazarı kadar hakikate bağlı kalmak gibi bir sorumluluğu vardır. Bu noktada Çelik (2002: 55) şöyle bir orta yol izlemiştir:

Tarihsel gerçekçilikle tarihi olayları hareket noktası olarak alan romanlar arasında bir benzerlik vardır. İkisinde de tarihin yeniden yorumlanması vardır. Romanda daha fazla olmak kaydıyla ikisinde de fiksiyon vardır. Fakat tarih gerçek olma iddiasındadır. Roman ise, yalnızca yazarının tarihi kurgulaması sonucunda tarihçinin sunduğu malzemedeki hareketle kendi gerçeklerini sezdirme amacıyla kaleme alınmıştır.

Tarihî romanın mahiyetiyle ilgili yukarıdaki değerlendirmelerden başka; tarih ve roman ilişkisi denince akla gelen bir başka husus, tarihî hadisenin romanlardaki sunuş ve ele alış biçimleriyle ilgili olanıdır. Argunşah'a göre (2002: 454) tarihi roman sayesinde tarih daha anlaşılır olmakta, sadece olayların tespiti olmaktan uzaklaştırılarak ilave edilen insan ögesi ve onun etrafında yer alan hisler dünyası sayesinde olayların tarihi olmakta çıkmakta ve insanın tarihi hâline gelmektedir. Tarihi roman yazarı, tarihçinin kendisine sunduğu vesikalarda yararlanıp ortaya bir eser koyar ama neticede bir bilim insanı olmadığı için bunlara bağlı kalmak gibi bir sorumluluğu yoktur. Tarihi roman yazarı, her şeyden önce bir "sanatçı"dır. Naci (1997: 55) Romancının işi tarih değil, roman yazmaktır, derken tam da bu gerçeğe tekabül eden bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

Tarihî roman mevzuu hakkında yapılan tartışmalardan biri de sınırlılıklar üzerindedir. Daha çok "gerçeklik" üzerinden yapılagelen bu tartışmada, romancının tarihe ne kadar sadık kaldığı, romancının tarihi ne ölçüde takip ettiği ya da tahrif ettiği gündeme getirilmiştir. Çoğu edebiyat bilimciye göre, romandan beklenen tarihin yerine geçmek değildir. Roman, kendine özgü bir tarzı ve estetiği olan, özgür bir alandır.

Tarih biliminin "tahrif edilmiş bir hakikat" olduğu görüşünü hatırlatan Doğan'a göre bozulmuş bir hakikatin tekrar tekrar bozulmasının hiçbir sakıncası yoktur. Bu durumda tarih dediğimiz alan bir oyuna dönüşmüştür. Romancı da okuyucu da bunun tadını çıkarmalıdır. Aksi hâlde:

Roman, tarih adına/tarihin bilgisi adına yapıyor ise zemin kaybolur; aslında üzerinde konuşulacak bir şey kalmaz ve olmayan tarih sürekli çoğaltılır. Tarihi romancının bu yöndeki çabaları, sanatın oyun olduğu anlayışından kaynaklanan bir şaşkınlık, sanat anlayışını yerleştirme pratiği olarak yorumlanabileceği gibi, ideolojik bir saptırmanın, birikim yetersizliğinin, yaşanan zamanın taleplerinin tarihteki boşlukları doldurulması isteğinin yansımaları şeklinde de değerlendirilebilir (Doğan, 2000: 142).

Ancak kimi edebiyat bilimciler, yazara özgün olma hakkını, tarihi tahrif etmeme şartıyla vermiştir. Onlara göre romancı, eserini şekillendirirken elbette edebiyat biliminin kendi imkân ve sınırları içinde vak'ayı ve kişileri tasarlayabilir, ancak tarihi belgelerin dışına çıkması mümkün değildir. Bir başka deyişle romancının tasarruf hakkı yalnızca estetik alanla sınırlıdır. Özellikle tarihî romanlarda olay ve kişilerle ilgili gerçeklere hiç de uymayan bir şekilde çarpıtmalar yoluyla anlatılanlar eserin gerçekçiliğine darbe indiren unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Çıkla, 2002: 107).

Tarihî roman, beraberinde bir takım milli ve/veya ideolojik beklentileri de getiren bir roman türü olagelmıştır. Kimi edebiyat bilimcilerine göre, tarihi roman bir millî şuur uyandırmalı ve bunu canlı tutmalıdır. Namık Kemal'in romanı ve tiyatroyu, ideal bir toplum yaratmada bir araç olarak gördüğü çağdan beri pek çok

sanatçının romana yüklediği fonksiyon bu yönde olmuştur.¹ Bu bağlamda Sadık Kemal Tural'ın tarihi romandan beklentileri çok nettir:

Tarihi roman okuyucuya tarih şuuru vermelidir. Tarihi bilgi durağandır, geçmişe doğru bir bakıştır. Gelecek hakkında daha iyi hükümler vermek için, tarihe bakmakta yarar vardır. Bu durumda yorum meselesi ortaya çıkıyor. Tarihi yorumlamak tarih şuuru demektir. Bu aynı zamanda millî şuuru meselesidir. Bu yüzden tarihi roman, milliyetçiliğin, millî devlet ve millî bekâ fikrinin kuvvetlendiği, düşman güçlerinin hissedildiği devirlerin ürünüdür (Tural, 1987: 228).

Benzer bir yaklaşım içinde olan Enginün'e göre (2000: 289) tarih araştırmalarının sanata mal olması tarih bilincini güçlendirecek en önemli etkidir. Tarih, sanatçı için içinde serbestçe dolaşacağı zengin bir alandır ve bu şekilde tarih bilinci güçlendirilebilecektir.

Romanın özüne ve romancının özgürlük alanına müdahale olarak yorumlanabilecek bu türden bir yaklaşım, romanda gerçeklik tartışmalarını yeniden gündeme getirebilecek; tarihin ana malzemesi olan hakikat ile romancının en büyük silahı olan hayal arasında da bazı çatışmalara yol açabilecektir.

Bu görüşler ışığında, tarihî romanın tarih ile edebiyat arasında bir yerlerde, ama daha çok ve öncelikle bir sanat eseri olduğu yönündeki bu yaklaşım, bizim çalışmamızın da hareket noktasını oluşturacaktır.

Türk edebiyatında, tarihsel romanın mazisi Türk romanının tarihçesi kadar eskidir. Namık Kemal'in *Cezmi*'sinden ve Ahmet Mithat'tan itibaren Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde, daha sonra Cumhuriyet döneminde, Çok Partili dönemde ve 80 sonrası Türk romanında tarihî roman türü, romancılar ve okurlar için her dönemde ilgi çekici olmuştur. Bu roman türü içinde Osmanlı tarihiyle ilgili olan romanlar, Kurtuluş Savaşı konulu romanlardan sonra en çok rağbet gören eserler olmuştur. Osmanlı tarihiyle ilgili olarak ise kuruluş devrini, fetret dönemini, Cem Sultan'ı, İmparatorluğun son bir asrını, Balkan Savaşlarını, saraydaki şehzadelerin ve paşaların aşklarını, valide sultanlar arasındaki entrikaları anlatan romanlar gibi, İstanbul'un fethini anlatan romanlar da dikkat çekici bir yere sahiptir.²

Toplumun her kesiminde tarihe olan merak ve ilginin arttığını gözlemlediğimiz günümüzde, sadece roman sahasında değil, şiirde, güzel sanatların her alanında bilhassa sinemada, İstanbul'un fethi konusunun giderek artan bir ölçüde hem akademik çalışmalarda hem de popüler alanda daha fazla yer teşkil ettiğini belirtmek gerekmektedir.

1. TÜRK ROMANINDA FETİH MESELESİNE GENEL BAKIŞ

İstanbul'un fethi gibi sadece Türk ve İslâm tarihi açısından değil, bütün dünya tarihi bakımından da önem taşıyan büyük hadise, Türk edebiyatının her türüne konu olmuş, başta roman olmak üzere şiir ve tiyatrodaki da sıkça işlenmiştir.³

¹ Namık Kemal yaşanan siyasi ve sosyal sıkıntılarının altında yatan temel sebep olarak tarih şuuru eksikliğini görmüştür. Ona göre geleceği kuracak olan insanlar yine tarih şuuruyla beslenen ve yetişen nesillerden çıkacaktır. Bu konuyla ilgili etraflı bir çalışma olarak bkz: Şirin (1998)

² Konuyla ilgili olarak Argunşah (1990) çalışmasında konularına göre romanları tasnif etmiş, sonra da yayım yıllarına göre romanları sıralamıştır.

³ Fetih ve Fatih konulu romanlar üzerinde dikkat çekici üç çalışma bulunmaktadır: Bunlardan ilki, *İstanbul'un Fethi ve Fatih* adlı kitaptır. Bu çalışmanın içinde Zeki Taştan'ın hazırladığı "*Türk*

Tanzimat döneminden itibaren Meşrutiyet, Cumhuriyet, Çok Partili dönem ve 1980'den günümüze kadar Fetih ve Fatih hakkında pek çok tarihi roman yayımlanmıştır. Bunlar arasında popüler kültüre ve hamasete yönelik olanlarından, fethin karanlık noktalarını aydınlatmaya yönelik olanlarına kadar pek çok önemli roman kitapçılardaki yerini almıştır.

Türk romanına İstanbul'un fethinin ve fethin hükümdarı Sultan II. Mehmet'in yansımaları, ilk romanın yayımlanma tarihi olan 1875 senesinden günümüze kadar tarihi, siyasi ve sosyal birtakım gelişmelere göre farklılıklar göstermiştir. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında önce bu gelişmeler ve bunların romanlara nasıl yansıdığı üzerinden değerlendirmeler yapılacak, ardından bir bütün olarak romanlarda fetih ve tarihi bir kişilik olan Fatih'in kurmaca metinlerde nasıl tahayyül edildiği üzerinde durulacaktır.

Tanzimat ve II. Meşrutiyet Dönemi (1875-1923)

İstanbul'un fethine temas eden ilk romanlar Ahmet Mithat Efendi'nin 1875 tarihli *Hüseyin Fellah* ve 1877 tarihli *Süleyman Muslî* romanlarıdır. Dolaylı olarak fethine değinilen *Hüseyin Fellah*'ta, İstanbul tarihinin fethine ait akislerine rastlamaktayız. Anlatıcı, romanın başında Galata Kalesi civarında, Civelek Mustafa ile Şehlevent ve annesi arasında cereyan edecek bir vakayı anlatmadan önce, bu mekânı tanıtmaya çalışır. Bu tanıtma sırasında İstanbul'un fethine ve muhasara esnasında Osmanlı ordusunun yerleşimine dair bazı malumat verilmektedir.

Süleyman Muslî'de İstanbul ve tarihine dair geniş değerlendirmeler yapılırken, anlatıcı Latinlerin 1204'de şehri istila ettiğini belirterek, sözü İstanbul'un fethine getirir ve İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesiyle şehirde mimarî ve olarak çok büyük olumlu değişiklikler olduğunu belirtir. Ardından fetihden önce Bizans'ın ahlâken ne kadar düşkün olduğu hususunda bilgiler verilir. Anlatılanlara göre, şehvet ve hırs yalnızca sokaktaki sade vatandaş esir almamış, ahlâksızlığın en alası saraya dahi girmiştir. Kraliçeler, gizli aşklarının sarayda yükselebilmeleri için gerektiğinde kocalarını, hatta evlatlarını kurban etmekte; zevcesine sahip olabilmek için kardeşler birbirini öldürmektedir. Hâsılı Bizans hiçbir hayal ve düşünceye sığamayacak bir batağın içindedir.

Namık Kemal'in 1881'de yayımlanan *Cezmi* romanının giriş kısmında Türk tarihinin genel bir görünümü verilirken, Fatih Sultan Mehmet, sadece asker olarak değil, bir devlet adamı, ilim ve sanat adamı vasfıyla da öne çıkmıştır. Sultan Mehmet, ömrünü "Türkleri bir ordu hâline bir cemiyet-i medeniye hâline" getirmeye adanmış bir hükümdardır. (Kaplan 1976: 294)

---

*Romanında İstanbul'un Fethi ve Fatih*³ başlığı altında bir bölüm bulunmaktadır. Taştan, çalışmasında İstanbul'un fethine temas eden ilk romanlara kadar uzanmış, son olarak 1999'da yayımlanan *Kara Büyüklü Uyku* romanına kadar gitmiştir. Yöntem konusunda Taştan'ın bu çalışmasından oldukça yararlandığımızı belirtmeliyiz. Üzerinde durulması gereken diğer çalışma Halim Kara'nın *Osmanlı'nın Edebi Temsili: Türk Romanında Fatih*³ adlı çalışmasıdır. Bu eserde on iki tarihsel roman üzerinden Fatih'in karakterize edilişi değerlendirilmiştir. Yazarın bu çalışmasında yararlandığı romanlardan sonuncusu 2009'da yayımlanmış olan *Kuşatma 1453'tir*. Konuyla ilgili dikkat çeken son çalışma Sema Uğurcan'ın *Edebiyatımız-I* çalışmasında yer alan "*Fatih Sultan Mehmet'in Romanı*"³ adlı makalesidir. Makalede konuyla ilgili romanların, yayımlandığı döneminin siyasi ve sosyal şartları içinde nasıl şekillendiğine dair analizler yapılmış, ayrıca fetihle ilgili sınırlı mevzularda tematik değerlendirmelere de gidilmiştir.

Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi, 1908'de yayımlanan *Öksüz Turgut* romanında İstanbul'un fethini yeni bir çağın habercisi olarak görülmüş, Fatih Sultan Mehmet'ten büyük bir hayranlık ve övgüyle bahsetmiştir. Eserin "Büyük Türkler" başlıklı bölümünde, Türklerin ne kadar büyük bir millet olduğu mevzuu, Orta Asya'dan itibaren günümüze kadar gelen örneklerle anlatılmıştır. Bu kısımlarda, Sultan Mehmet zekâsı, ilmi ve çalışkanlığıyla hayranlık duyulacak bir padişahtır.

1914 tarihli *Şimal Rüzgârları*, Balkan felaketinin henüz yaşandığı, Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı yılın eseridir; (dolayısıyla) Fatih figürüne Türkçülük açısından bakan yazar, onu ve askerlerini yüceltmıştır (Uğurcan 2012: 247). Buraya kadar yazılan romanlarda fethe yalnızca değinilirken, Şimal Rüzgârları ile birlikte İstanbul'un fethi müstakil olarak ele alınmıştır. Romanda İstanbul'un fethinden sonra Vatikan tarafından şehre gönderilen Papaz Vesito, düzenli olarak her ay Papa'ya raporlar göndermektedir. Roman, Vesito'nun raporlarından oluşan kâğıt tomarlarından ibarettir. Şehirdeki fetih sonrası siyasi, sosyal ve ekonomik yapıdaki olumlu değişiklikleri, Papaz Vesito ve İşelyo'nun gözlemleriyle anlatan romanda, bahsi geçen kâğıt tomarları aslında birer şimal rüzgârıdır.

Buraya kadar sözünü ettiğimiz romanlarda, Tanzimat döneminden gelen bir tesirle romantizmin, Meşrutiyet döneminde ise çağın ruhuna uygun biçimde Türkçülük akımının oluşturduğu algıyla fethe olumlu yaklaşım ve Fatih karakteri yüceltilmiştir.

Tek Parti Dönemi (1923-1950)

1927'de yayımlanmaya başlayan *Kara Davut*'la birlikte fethe ve fethin hükümdarı Fatih'e bakış açısında keskin bir farklılık görülmeye başlanmıştır. Romanın sunumunda da belirtildiği gibi roman önce 1925'de Vakit gazetesinde tefrika edilmeye başlanmış, görülen ilgiden sonra 1927'den 1930 kadar üç cilt olarak yayımlanmıştır. İkinci cildi Ahmet Haşim'e ithaf edilen romanda, dönemin bazı yazarlarının da takdimi bulunmaktadır. Romanın yayımlanmasından sonra en çok Fatih Sultan Mehmet imajının zedelenmesi üzerine tartışmalar yapılmıştır. Özellikle romanın ikinci cildinin ilk tefrikasında "Kara Davut'un, Fatih Sultan Mehmet'e devlet ricalinin önünde yumruk atması" sahnesinden sonra hemen okuyucular tepki göstermiş, gelen mektuplar üzerine gazete bir açıklama yapmak zorunda kalmış, peşinden tartışmalara Nizamettin Nazif, Ahmet Haşim ve Falih Rıfkı Atay gibi önemli isimler katılmıştır (Taştan 2005: 222). Roman boyunca fetihteki şeref ve marifeti Sultan Mehmet'ten alıp, bir sokak fedaisine verme temayülü gösteren yazar, bu gayretini "Zafer kumandanların değil, milletindir." algısının arkasına saklamaya çalışmıştır. Sema Uğurcan'a göre (2012: 277) Tepedenlioğlu'nun yaptığı şey, tarihe açıkça ihanettir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, romancının da bir tasarruf hakkı olduğuna inanmakla beraber, bütün toplumun ortak kullanım alanı olan tarihî konularda, hadiseleri alt üst etmek gibi bir sınırsız özgürlüğü olmadığını düşünmekteyiz.

Türk romanında Osmanlı tarihine bakışın *Kara Davut*'la somutlaştığı üzere, bu denli keskin bir kırılma yaşamasını, Cumhuriyet dönemindeki tarih algısında oluşan genel bir zihniyet değişikliğinden bağımsız düşünmemek gerekir. 1950'lere, çok partili döneme kadar yayımlanan romanlarda, bu yeni telakki devam etmiş, ancak diğer romanların hiç birisinde *Kara Davut*'taki kadar radikal bir çıkış

görülmemiştir. Dönemin diğer romanları *Bizans'ın Son Günleri* (1930), *İstanbul'u Nasıl Aldık* (1931) ve *Akından Akına* (1936)'dır.

Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)

1950'den sonra, bilhassa fethin 500. yılı olması münasebetiyle, toplumun beklentilerinin artması ve yeni siyasi iradenin de meseleye sıcak bakmasıyla fetih kutlamaları yapılmış⁴, oluşan bu yeni havanın tesiriyle romancıların fethi ve Fatih'e bakışında yeni bir zihniyet kırılması daha yaşanmıştır. Bir bakıma "normalleşme" olarak tanımlayabileceğimiz bu dönemde, yazarlar Fatih'i ve Osmanlı ordusunu yüceltmeye başlamışlar, yazdıkları romanlarla onları tarih içinde yüksek bir makama koymuşlardır. Demirci'nin (2002: 71) ifadesiyle kahramanlık özlemlerinin tatminine yönelik bir Türklük okşamasının yapıldığı bu dönemde belli başlı romanlardan biri *Fatih Feneri* (1952)'dir.

Fatih Feneri romanında, romanın kahramanı bir fener'dir. Romanın bazı bölümlerinde, bu eşya "İskender Feneri" olarak da anılmaktadır. Halkın inanisına göre, fenerin asıl değeri üstündeki altını ve taşları değil; İskender, Anibal, Sezar, Konstantin ve Herakliyus gibi fatihlere yol göstermesinden ileri gelmektedir. Bizans'ta yüzlerce seneden beri inanılan söylentiye göre, Bizans'ın Rumlara kalması kitaplarda yazılanlara göre kesindir. Bizans'ı hiçbir kumandan alamayacaktır, ancak bir imparator gemilerine İskender Feneri'ni takıp karada yürütebilirse iş değişecektir. *Fatih İstanbul Kapılarında* (1953) romanı Fatih'in edebî temsilinin en geniş şekilde yapıldığı eser olarak karşımıza çıkmaktadır. *Fatih'in Zaferi* (1953) romanında çalışmamızda yararlandığımız romanların hiçbirisinde görmediğimiz bir manzara ile karşılaşmaktayız. Zira, bu romanda muharebenin en ateşli bir yerinde cesur Padişah askerlerinin arasına karışmış, maiyetiyle birlikte kılıç sallamaya başlamıştır. *İstanbul'un Fethi* (1954) romanı bu dönemdeki diğer romanlar gibi Fatih'in hayatına ve fetih hazırlıklarına geniş yer vermiştir. Bu roman hariç dönemin diğer romanlarında Fatih ile İren aşkı görülmektedir.

Darbeden Darbeye: 1960-1980 Dönemi

Bu dönemin ilk yirmi senesine tekabül eden devresinde, yani 1960-1980 yılları arasında fethi bakışta kayda değer bir değişme olmamıştır. *Bizanslı Aspasya* (1960), *Bizanslı Beyaz Güvercin* (1964), *Rum Ateşi* (1966) gibi bolca macera ve aşk içeren romanlarda fethi daha çok Bizans cephesinden bakılmıştır. Dikkat çeken bir diğer roman *Denizler Delisi* (1969), fethi temas etmekle birlikte denizlerde geçen fetihleri ve aşk maceralarını konu edinmiştir. *Aziz Sofi* (1976) ise romanın merkezi kahramanı olarak Ayasofya'nın kullanılması yönüyle ilgi çeken bir diğer dönem romanıdır.

Özellikle ilk dönem romanlarında tarihi olayları ve kişileri kurgularken romancıların tarihî kaynaklar kullandıkları görülmüştür. Ekseriyetle dipnotlar biçiminde, bazen de bölüm başlıklarının üzerinde belirtilen söz konusu kaynaklardan tespit edebildiklerimiz şunlardır: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Halil İnalçık, Avnî Divanı, Aşık Paşazâde, Hoca Sadettin, Solakzâde, Kemal Paşazâde, Ahmet refik, Ahmet Muhtar Paşa, Dursunbey, Solakzâde, Cafer Çelebi. Romanlarda aynı amaçla

⁴ Bu kutlamaların mahiyeti, etkinliklerin hangi kurumlar eliyle düzenlendiği, neler olduğu konularıyla ilgili olarak bkz: Cumbur (1958); Yetiş (2005: 3-65),

eserlerine atıf yapılan yabancı tarihçiler ise Kritovolos, Dukas, Yorgodis Françez, Nikola Barbaro, Schlumberger ve Babinger'dir.

1980-2000 Arası

1980'de Mustafa Necati Sepetçioğlu, Türk okurunun karşısına bir "Fetih Üçlemesi" olarak çıkardığı *Ebem Kuşağı*, *Sabır* ve *Gece Vaktinde Gündönümü* romanları birer nehir romanı özelliği gösterdiğinden, her romanda olaylar ve şahıslar devamlılık taşımaktadır. Örneğin Horoz Dede ve Sultan Murat karakterleri de her üç romanda karşımıza çıkmaktadır. Sultan Murat Han karakteri, Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Fetih Üçlemesinin her romanında karşımıza çıkmaktadır. *Ebem Kuşağı* ve *Sabır*'da daha çok Düzmece Mustafa olayıyla meşgul olan Padişah, ilaveten *Sabır*'da İstanbul kuşatması ve Hacı Bayram Veli ile görüşmesiyle gündeme gelmektedir. Dervişlerin, erenlerin maddî ve manevî nüfuzlarıyla Anadolu'nun Türkleşip İslamlaşmasındaki tesirini hemen her tarihi romanında bilhassa işleyen Sepetçioğlu, aynı tavrını söz konusu romanlarda da sürdürmüştür. Sepetçioğlu, söz konusu üç eserinde, kendinden önceki "popüler tarihî roman"lardan farklı olarak, tekniği ve üslubuyla İstanbul'un fethini anlatan güçlü bir roman ortaya koymuştur.

1980'den 1990'ların ortalarına kadar yayımlanan romanlar arasında, kayda değer tek roman Emre Kongar'ın din ve tarikatlar meselesini gündeme taşıdığı, bir cinayet, aşk ve entrika romanı olan *Hocaefendi'nin Sandukası*'dır.

Hocaefendi'nin Sandukası romanında "laik" bir padişah profiliyle karşılaşmaktayız. Dinlerin ve dinler içindeki farklılıkların en çok işlendiği bu romanın *Gazali'nin İbn Rüşd'ü Yendiği Gün* başlıklı bölümde "İslam dininin çağdaş değişime ve gelişmelere açık olduğunu" herkese kanıtlama çabasında olan Sultan Mehmet, İtalyan sanatçı ve düşünürlere özel bir ilgi ve itibar göstermektedir. Böylece, bir yandan Katolikliğe nüfuz etmeye, öte yandan da tebaasını yavaş yavaş kâfir düşmanlığından kurtarmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede düşünür ve sanatçıları saraya davet etmekte, onları iltifatlara boğmakta ve Osmanlı asilzâdeleriyle tanışmalarını sağlamaktadır. Şehzadeleri Beyazıd ile Mustafa'nın sünnet düğününde İslam uleması ile her iki Hristiyan kilisesinin önde gelenlerini buluşturmuş, dinlerin birbirini tanımalarına zemin hazırlamıştır. Romanda, Padişahın İstanbul'u bir inançlar başkenti yapma niyeti oldukça açık bir biçimde vurgulanmıştır.

Roman, Gazali ile İbn-i Rüşd arasında bir felsefî tartışmaya sahne olması bakımından da dikkat çekicidir. Tartışma, romanın "Gazali'nin İbn-i Rüşd'ü Yendiği Gün" başlıklı bölümünde yer almıştır. Anlatıcıya göre, Padişahın buradaki amacı din ile felsefe ve mantığı uzlaştırmaktır.

Hocaefendi'nin Sandukası, "Kızıl Elma" idealinin en müşahhas biçimde tezahür ettiği iki romandan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatıcıya göre Sultan Mehmet iki Roma'nın tacını birden elinde tutmak istenmektedir. Bunun için önce Doğu Roma'yı alarak Ortodoks kilisesini kendi kontrolüne geçirmiştir. Sıradaki hedefi Batı Roma'yı fethetmektir. Ne var ki Sultan Mehmet'in öldürülmesiyle birlikte Kızıl Elma ideali de sona ermiştir.

1995 senesinde ise romancı Nedim Gürsel, edebiyat ve tarih çevrelerinde çok tartışılacak romanı *Boğazkesen*'le gündeme adeta bomba gibi düşmüştür. Zira *Kara Davut*'tan tam altmış beş sene sonra bir roman yeniden fethine ve Fatih'e farklı bir açıdan bakmaktadır. Kara Davut'un bakış açısı ile aralarında pek çok benzerlik

bulunan romanı farklı kılan, yazarın araya bir de Fatih'in cinsel tercihlerini katmış olmasıdır. Postmodern roman anlayışıyla kaleme alınmış bu eserin yarattığı tartışmalardan sonra, İstanbul'un fethi meselesi yeniden rağbet görmeye başlamıştır. Bunda hiç kuşkusuz 1999'da Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yıldönümü kutlamalarının da rolü olmuştur.

1995'ten 2010'lara kadar Boğazkesen'i destekler ve tamamlar mahiyette birkaç roman daha kaleme alınmıştır. Bu çerçevede kaleme alınmış olan Mehmet Coral'ın *Konstantiniye'nin Yitik Günceleri* romanlarında Fatih, "genç yaşına karşın bir tilki kurnazlığında"dır, zalim ve muhteris bir kişiliktir. Hatta öyle ki sevdiği kadın İren'i öldürmekten geri kalmamıştır. Şehri aldığıda henüz yirmi bir yaşında olan genç Fatih, bunu "sınır tanımayan hırsı" ve "tüketici zulmü" ile başarmıştır. Coral'ın diğer romanı *Bizans'ta Kayıp Zaman* da bu minval üzere bir romandır.

Çıracıoğlu'nun *Kara Büyülü Uyku* romanında, diğer romanlardan farklı olarak, bir hisar yapma fikri Bizanslı birinden, hem de bir papazdan gelmiştir. Ancak bu romanda asıl dikkati çeken husus, fetihten sonraki yağmalama hadisesidir. Yağma, sabahın erken saatlerinde başlamış, öğle vakti sona ermiştir. "Sert yüzlü, keskin bakışlı, duygusuz, acımasız" askerler her yere saldırmakta, saklanılabilecek en küçük yerin altına bile bakarak canlı herhangi bir varlık aramaktadır. Askerler bir süre sonra bir kiliseyi basmış ve burada karşılıklarına ilk olarak Afrodit'in mermerden çıplak heykeli çıkmıştır. Sultan'ın eğitimsiz ve ilkel "Müslüman" askerleri utanarak önce yere, sonra birbirine bakmışlardır. Öfkeden gözü dönen askerler kilisedeki rahibin önce kulaklarını kesmişler, daha sonra da kafa derisini yüzmüşlerdir

Hüseyin Latif'in *İstanbul Düşerken* romanında İstanbul'un fethi hiç de ulvî duygularla değil, tamamen kişisel ihtiras ve beklentilerle istenmektedir. Sultan'ın, Sadrazam'ın ve Akşemsettin'in derdi iktidardır. İster soy, ister din adına olsun, sonuçta ortak amaçları sağlam bir otorite kurmaktır. Otorite, korku, iktidar; hepsinin ortak yanı kadın ve paradır. Yağmalama hadisesi bu romanda da işlenmiştir.

Beyazıt Akman'ın *Dünyanın İlk Günü*, Ceyhan Altınyeleklioğlu'nun *Güneşin İmparatoru Fatih* ve Ahmet Ümit'in *Sultan'ı Öldürmek* romanları, yapı ve anlatım gücü bakımlarından bu dönemin dikkatleri çeken diğer romanlardır.

2000-2020 Arası

Aynı dönemde, özellikle 2000'lerden sonra ülkedeki sosyolojik ve siyasi dönüşüme paralel olarak, toplumda Osmanlı tarihine ve fethi karşı güçlü bir alaka oluşmuş, yayınevleri ve yazarlar oluşan talebe bağlı olarak fethi konu alan romanlara yönelmişlerdir. Özellikle 2012 yılında gösterime girmiş olan *Fetih 1453* filminin uyandırdığı akis ve coşkunun bu gelişmelerde payı olduğunu düşünmekteyiz. Bu dönemde Ebubekir Subaşı, Meryem Aybike Sinan, Hasan Basri Bilgin, Kemalettin Çalık, Eda Bildek, Ekrem Yeşilçayır, Yaşar Beçene ve Ayşe Kara fethi İslamcı ve/veya Milliyetçi bir çizgiden bakan ve Fatih'in olumlu yönlerini öne çıkaran romanlar yazmışlardır. Bu romanların basit birer piyasa romanı olmaktan öte bir anlam ifade etmediğini belirtmemiz gerekir. 2014'ten sonra yeniden hatırı sayılır romanlarla karşılaşmaktadır. Furkan Semih'in *Yufesta ile Şirbenza* romanı bunlardandır. Yine Naci Adıgüzel'in kaleme aldığı *Şehir Düştü* romanı fethi surların öbür tarafında yaşayanların gözünden vermesi bakımından kayda değer bir roman olarak görülmelidir.

Dikkatleri çeken bir diğer gelişme, daha önce yayımlanan bazı romanların bu dönemde görülen talep üzerine ya aynen ya da gözden geçirilerek ve/veya dili sadeleştirilerek yeniden yayımlanmasıdır. Bu gruba örnek olarak İskender Fahrettin Sertelli, Feridun Fazıl Tülbentçi, Oktay Tiryakioğlu, Murat Sertoğlu, Turhan Tan, Kemalettin Tuğcu ve Ahmet Yılmaz Boyunağa'nın romanlarını verebiliriz.

2. FETİH ROMANLARINA DAİR GENEL BİR DEĞERLENDİRME

İncelediğimiz romanlarda hadiselerin, bazen Sultan Murat Han devrinden, bazen de direkt olarak fethin hükümdarı Sultan Mehmet'in doğumuyla birlikte başlatıldığını gördük. İlk grup romanlarda genç Şehzadenin on iki yaşında payitahta çıkışı, bunu fırsata çevirmek isteyen yeni bir Haçlı ittifakının teşekkül etmesi ve bu esnada Edirne sarayında cereyan eden siyasi gelişmeler üzerinde durulmuş, sonrasında da II. Mehmet'in yeniden Manisa'ya dönüşü ve olup bitenden Çandarlı'yı sorumlu tutarak hırslanması konu edinilmiştir. Diğer romanlarda ise doğrudan babası ve selefi Murat Han'ın vefat haberini alan Şehzade'nin atına atlayıp Edirne'ye gidişi ve burada ikinci kez tahta geçişi anlatılmıştır.

Edirne'de ikinci ve nihai olarak tahta geçen genç Padişah hedefini çoktan belirlemiştir. Zira hocalarından öğrendikleri, okudukları ve çocukluğundan beri kulağına fısıldananlar hep aynı hedefi ve istikameti göstermektedir: İstanbul'un fethi. Padişah bunun için derhal teknik, siyasi ve askeri hazırlıklara başlar.

Teknik hazırlıklardan en çok dikkat çekenler Rumeli Hisarı'nın inşası, Urban Usta direktörlüğünde topların dökümü ve donanmanın ıslah çalışmalarıdır. Siyasi hazırlıklar bağlamında ise Karaman Beyliği üzerine yürünüp Doğu sınırlarında güvenliğin temin edilmesini, Mora ve bazı adalardaki Venedik ve Ceneviz unsurlarıyla yapılan karşılıklı centilmenlik antlaşmalarını ve Macarlar başta olmak üzere Batı'daki diğer Hristiyan unsurlarla ilişkileri sakinleştirmeye yönelik barışçı adımların atılmasını örnek olarak verebiliriz. Yapılan askeri hazırlıklar ise yeniçeri ocağının talim ve terbiyesinin temin edilmesi, şımaran bazı ocaklara hadlerini bildirecek türden cezaların verilmesi, Rumeli ve Anadolu bölgesinden gönüllülerin getirilmesi ve İstanbul çevresindeki bazı ufak kale ve adaların fethi şeklindedir.

Osmanlı tarafında bunlar olup biterken, Bizans tarafında da önce Sultan Mehmet'in niyetinin anlaşamadığı, sonrasında ise kuşkuların oluşmasından sonra Edirne'ye gönderilen casuslar vasıtasıyla bilgi toplama faaliyetlerinin yapıldığı görülmektedir. Bu arada Bizans sarayının toplantı salonlarında yüksek seslerle Katolik ve Ortodoks kiliselerinin birleştirilerek tehlikenin bertaraf edilmesi planları yapıldığı görülmüştür. Ancak gerek mezhep farklılığı ve gerekse 1204'teki Katolik zulmünün getirdiği güvensizlikler nedeniyle, emrindeki birkaç bin askerle son anda şehrin savunması için koşup gelen Giustiniani hariç, bu anlamda bir güç birliğinin sağlanamadığı görülmüştür. Şehrin savunmasına yönelik olarak da surların tamir edilmesi gibi ufak çaplı askeri hazırlıkların yapıldığını belirtmeliyiz.

Edirne ve Konstantin saraylarında bunlar olup biterken, her iki şehrin sokaklarında yaşananlar da romanlarda ayrıntılı biçimde işlenmiştir. Siyasi durum, sosyal ve ekonomik yapı ve yaklaşan savaş karşısında halkın tavrı uzun uzadıya tasvir edilmiştir. Bu kısımlarda genellikle Osmanlı tarafında işler yolunda görünürken, Bizans tarafında bütün olumsuzluklar artarak devam etmektedir. Siyasi

belirsizliklerin had safhada oluşu, ekonomik olarak halkın sıkıntılar içinde kıvrınması ve hem saraydaki hem sokaklardaki düşüş, okuyucuya adeta şehrin akıbeti hakkında işaretler veren olumsuzluklar olarak sıralanmıştır.

Nihayet Nisan ayının başında muhasara başlamış ve Mayıs ayının yirmi dokuzuncu günü Osmanlı ordularının surları aşip şehre girmesiyle fetih tamamlanmıştır. Romanlarda elli iki günlük muhasara döneminde olup biten askeri ve psikolojik gelişmelere de ayrıntılarıyla yer verilmiştir. Rum ateşi ve yürüyen kuleler, Baltaoğlu Süleyman Paşa'nın denizde yaşadığı hezimet, gemilerin karadan yürütülmesi hadisesi, Bizans'a son kez elçi gönderilmesi, Bizans tarafının moralini iyice bozan mum şenliği ve umumi hücum bu başlık altında sayabileceğimiz önemli gelişmelerden bazılarıdır.

Romanlarda, fetihten sonra Fatih Sultan Mehmet ve ordusunun yerli halka yaklaşımı üzerinde de durulmuştur. Fatih'in hoşgörüsü, inançlara saygılı tutumu, şehre adalet ve iktisadî kalkınma getirmesi, imar ve iskân faaliyetleriyle şehri ayağa kaldırması ve halkın bundan hoşnut olması üzerinde durulan konulardan olmuştur.

Romanlardaki vak'a zinciri bu şekilde ilerlerken, roman kişileri üzerinden romancıların fethi bakış farklılıklarına dair önemli detayların ortaya çıktığı görülmüştür. Bu türden dikkatlerin özellikle birçok romanın başkişisi ve fethin hükümdarı olan Sultan Mehmet üzerinde toplandığını belirtmemiz gerekmektedir. Romanlarda Sultan Mehmet'in karakterine ve ruh hâline yönelik çözümler sadece dış görünüşüyle ilgili tasvirlerde yetinilmemiş, çeşitli hadiseler karşısında Sultan'ın verdiği tepkilerle bir Fatih karakterizasyonu oluşturulmaya çalışılmıştır. Sultan Mehmet'in bazı romanlarda olumlu yönleri öne çıkarılmıştır. Bu romanlarda adil, hoşgörülü ve barışsever; zeki ve bilgili; cesaretli ve gözü kara; azimli; yardımsever, merhametli ve fedakâr bir Padişah profili oluşturulmuştur. Bazı romanlarda da bu özelliklerin bir kısmına ilaveten Padişah'ın kişiliğine dair olumsuz birtakım hususiyetler üzerinde durulmuştur. Bu romanlarda Fatih sadece azimli bir kişilik değil, muhteris; kindar, acımasız ve zalimdir. Romanların tamamında Sultan Mehmet'in özel hayatı da işlenmiştir. Kimi romanlarda Sultan'ın sadece haremine dair bilgiler verilmiş, ancak buralarda ayrıntıya girilmemiştir. Sultan'ın ikinci ve en sık olarak İren ile olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte karalama amaçlı bazı romanlarda Padişah'ın oğlanlara ilgi duyduğu şeklinde bir anlatıma gidilmiştir.

Romanlarda fethin arkasındaki devlet adamlarına ve manevi kadroya geniş bir şekilde yer verilmiştir. Devlet adamı olarak her romanda karşımıza çıkan ve baskın bir karakter olarak olay zincirini sürükleyen kişi Sadrazam Çandarlı Halil Paşa'dır. Yüz yıllardır devlete büyük hizmeti olmuş bir soydan gelen Halil Paşa'nın romanlardaki durumu sadakat ve ihanet noktasında ayrılmıştır. Buna karşılık bir diğer önemli devlet adamı Zağanos Paşa, baştan itibaren fetihten yana olan ve fethin tartışıldığı meclislerde Sultan'ı yüreklendiren konuşmalar yapan ve Halil Paşa ile polemige giren bir karşıt güç olarak dikkatleri çekmektedir. Romanlardaki bir diğer önemli kişilik Dayı Karaca Bey'dir. Bazen Rumeli Beylerbeyi bazen de Padişah'ın yanında, güvendiği ve kişisel işlerini koşturduğu bir devlet adamı olan Dayı Karaca, bazen Bey, bazen de Paşa olarak karşımıza çıkmaktadır. Baltaoğlu Süleyman Paşa, Osmanlı kaptan-ı deryasıdır. Romanlarda yalnızca donanmanın modernizasyonu ve kuşatma esnasında yaşanan deniz faciasıyla gündeme gelen Süleyman Paşa, daha

sonra azledilmiş, yerine donanmanın başına Hamza Paşa getirilmiştir. Bunların dışında romanlarda karşılaştığımız diğer belli başlı devlet adamları Şehabeddin Paşa, Saruca Paşa, Mahmut Paşa ve İshak Paşa'dır.

Fatih karakterinin yanı başında ve arkasında karşımıza çıkan bir diğer grup, fethin manevî kadrosudur. Bu noktada herkesin üstünde yer alan manevî kişilik Hacı Bayram Veli'dir. Birkaç romanda ayrıntıya girilse de diğer romanlarda ismi üzerinde fazla durulmayan Hacı Bayram, fetih hakkında ilk müjdeleri verendir. Romanlarda asıl önemli manevî kişi Akşemsettin Hoca'dır. Muhasaranın en bunaltıcı zamanlarında keramet ve işaretleriyle Sultan Mehmet'e ve orduya moral kazandıran Akşemsettin, fethin adeta manevi fatihi durumundadır. Akşemsettin'in romanlarda dikkat çeken bir fonksiyonu da Eyüp el-Ensari'nin mezar yerini bulmasıdır. Bu grupta ismiyle sıkça karşılaştığımız bir diğer manevi kişilik Molla Gürani olmuştur. Edirne ve Manisa'da Şehzade'nin yanında hususi muallimi olarak bulunan Molla Gürani, baştan sona Padişah'ın yanında bulunan yegâne kişidir. Romanlardaki diğer ilmi ve manevî kahramanlar Molla Hüsrev, Cebe (Cep) Ali, Horoz Dede, Ya Vedud Baba, Molla Zeyrek, Molla Fenari, Şeyh Garip Sultan, Anadolu ahileri ve Horasan enleridir.

Romanlarda sıkça karşılaştığımız üç şahsiyet daha vardır: Ulubatlı Hasan, Şehzade Orhan ve İren. Ulubatlı Hasan pek çok romanda, son anda olay örgüsüne dâhil olan, surlara bayrağı dikip şehit olan kahramandır. Bazı romanlarda Ulubatlı karakteri baştan itibaren Padişah'ın yanında yer alan bir yığıttir. Bazılarında ise Ulubatlı'nın şehit olduğu bilgisine hiç yer verilmez. Şehzade Orhan, kimi romanlarda Bizans sarayında esaret altında yaşam ve fethi dileyen, Sultan Mehmet için duacı olan bir mazlum; kimilerinde ise gönüllü olarak Bizans'a sığınmış, ülkesi aleyhine çalışan bir haindir. Romanların pek çoğunda Şehzade Orhan'ın akıbeti trajik olmuştur. İren ise biri hariç bütün romanlarda baş vezir Notoras'ın dünyalar güzeli kızıdır. Çoğu romanda Sultan Mehmet'in, bazılarında Şehzade Orhan'ın, İmparator Konstantin'in veya bir başka roman kahramanının aşığidir. Yazarlar, İren karakteri ile romanlarındaki askerî ve siyasî hadisatın getireceği tekdüzeliği kırmayı; aşk, entrika ve ihanetlerle aksiyonu sağlamayı amaçlamış görünmektedirler.

SONUÇ

İstanbul'un fethi gibi her dönem ilgi çeken bir tarihî hadise, Tanzimat'tan günümüze Türk romancısının dikkatle üzerinde durduğu, farklı bakış açılarıyla işlediği bir mevzu olmuştur. Çalışmamızda yararlandığımız roman sayısının elli olması bunun açık bir göstergesidir.

Konunun Türk romanındaki mazisi, romanın tarihi kadar eskidir. Nitekim fethine temas eden ilk roman 1875 tarihinde *Hüseyin Fellah* ile ortaya çıkmış ve yoğun bir şekilde gündemdeki yerini almıştır. Bu ilk dönem romanlarında romantik ve Türkçü bir bakış açısıyla fethine yaklaşılmıştır. Cumhuriyet döneminden itibaren ortaya çıkan bazı romanlarda, hususen *Kara Davut*'ta fetih meselesine eleştirel bakışlar ortaya konulmuştur. Çok Partili Dönemden sonra fethine bakışta yeniden olumlu bir yönde bir evrilme olmuştur. Türk edebiyatında konuyla ilgili nitelikli romanların gelmesi için 1970'lere, Sepetçioğlu'nun üçlemesine kadar beklemek gerekmiştir. 1990'lı yıllardan sonra *Boğazkesen* ve *Kara Büyülü Uyku*, 2000'lerde *Sultan'ı Öldürmek* romanları ortaya çıkan romanların en dikkat çekenleridir. Her dönemde bir miktar, ancak 2000 sonrasında giderek artan bir yoğunlukta fethi ele

alan piyasa romanları da görülmektedir. Bu anlamda, İstanbul'un fethi gibi tarihe mâl olmuş bir konu ve hemen herkes tarafından biliniyor sevilen bir tarihsel kişilik olması bakımından fethin hükümdarı Fatih hakkında, her kültür seviyesinde anlatının bulunmasını mazur görmek gerekmektedir.

Romanlarda, özellikle ilk dönem romanlarında umumiyetle Fatih'in şehzadelik yıllarının geçtiği Manisa'dan başlayan, Edirne'de devam edip, fetih hazırlıklarıyla gelişen, ardından fetihle sona eren bir vak'alar zinciri görülmektedir. Romanların ekseriyetinde fethin arkasındaki askeri kadroya yer verilmiş, fethin hazırlık aşamaları, topçu Urban usta, Çandarlı Paşa, Akşemsettin ve Ulubatlı Hasan gibi kahramanlara sıkça başvurulmuştur. Bu romanların bazılarında Fatih temsilinin yanına İren karakteri konularak aşk-çatışma yaratılmış, böylece anlatılara renk ve heyecan katmaya çalışılmıştır.

Romanların birkaçı hariç, diğerlerinde merkez kahraman Fatih'in kendisidir. Romanlarda Fatih'in doğumu, çocukluğu, aile ilişkileri, aldığı eğitim detaylı bir şekilde anlatılmış. Çoğu romanda aşk ilişkileri veya evliliği de ortaya konulmuştur. Bu romanlarda yazarın yaklaşım şekline göre karakter olumlu veya olumsuz yönleriyle işlenmiştir.

KAYNAKÇA

1. Çalışmamıza Konu Olan Romanlar (Yayın Sırasına Göre)

- Ahmet Mithat, (1875). *Hüseyin Fellah*, İstanbul: Kırkanbar Matbaası.
Ahmet Mithat, (1877). *Süleyman Muslı*, İstanbul: Kırkanbar Matbaası.
Namık Kemal, (1880). *Cezmi*, İnkılap Yayınevi, 1992 (ilk yayım yılı 1880).
Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi, (1908). *Öksüz Turgut*, İstanbul.
Moralızâde Vassaf Kadri, *Şimal Rüzgârları*, (Haz: Zeki Taştan), Akçağ Yayınları, Ankara 2006 (ilk yayım yılı 1915)
Tepedenlioğlu, N N. (1928-1930). *Kara Davut*. İstanbul: Türkiye Matbaası.
Sepetçioğlu, M N. (1980). *Ebem Kuşağı*, İstanbul: İrfan Yayınevi.
Sepetçioğlu, M N. (1980). *Sabır*, İstanbul: İrfan Yayınevi.
Sepetçioğlu, M N. (1980). *Gece Vaktinde Gündönümü*, İstanbul: İrfan Yayınevi.
Boyunağa, A Y. (1985). *Korkusuz Cengâver*, İstanbul.
Gürsel, N. (1995). *Boğazkesen-Fatih'in Romanı*, İstanbul
Coral, M. (1998). *Bizans'ta Kayıp Zaman*, İstanbul: Doğan Kitap.
Coral, M. (1999). *Konstantiniye'nin Yitik Günceleri*, İstanbul: Doğan Kitap.
Erman, M. (1998). *Beyazateş Adası*, İstanbul: Telos Yayınları.
Kongar, E. (1999). *Hocaefendinin Sandukası*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
Çıracıoğlu, V. (1999). *Kara Büyülü Uyku*, İstanbul: Can Yayınları.
Hüseyin Latif (2008). *İstanbul Düşerken*, İstanbul: Bizim Avrupa Yayınları.
Akman, B. (2012). *Dünyanın İlk Günü*, İstanbul: Epsilon Yayınları.
Ahmet Ümit, (2012). *Sultanı Öldürmek*, İstanbul: Everest Yayınları.
Altınyelekçioğlu, C. (2012). *Güneşin İmparatoru Fatih*, İstanbul: Artemis Yayınları.

2. Konuyla İlgili Alan Çalışmaları ve Metodolojik Kaynaklar

- Argunşah, Hülya (1990). *Türk Edebiyatında Tarihi Roman*, Marmara Üniversitesi SBE (doktora tezi), İstanbul.
- Argunşah, Hülya (2002). “*Tarihî Romanın Yükselişi*”, Hece (Türk Romanı Özel Sayısı), S. 65-67.
- Çelik, Yakup (2002). “*Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki*”, Bilig, S. 22.
- Çıkla, Selçuk (2002). “*Romanda Kurmaca ve Gerçeklik*”, Hece (Türk Romanı Özel Sayısı), 65-67.
- Dayanç, Muharrem (2009). “*Yeni Türk Edebiyatı Kaynağı Olarak Tarih ve Tarihî Eleştiri*”, Turkish Studies, C. IV.
- Demirci, İbrahim (2002). “*Romanımızın 27 Yılına Bakış (1923-1950)*”, Hece (Türk Romanı Özel Sayısı), 65-67.
- Doğan, Mehmet Can (2000). “*Tarihî Romanın Dinamikleri ve Son On Beş Yılın Tarihî Romanları*”, Türk Yurdu, S. 153-154.
- Enginün, İnci (200). “*Tanzimat Sonrası Edebiyatta Osmanlı'ya Bakış*”, *Araştırmalar ve Belgeler*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Fethi Naci (1997). “*Romancının İşi Tarih Değil Roman Yazmaktır*” Hürriyet Gösteri, S. 97.
- Gögebakan, Turgut (2004). *Tarihsel Roman Üzerine*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (1976). “*Namık Kemal ve Fatih*”, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar-I, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (1982). *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, Halim (2012). *Osmanlı'nın Edebi Temsili: Türk Romanında Fatih*, İstanbul: Hat Yayınları.
- Lukacs, György (2008). *Tarihsel Roman* (Çev. İsmail Doğan), Ankara: Epos Yay.
- Opperman, Serpil (1999). *Postmodern Tarih Kuramı: Tarih Yazımı, Yeni Tarihselcilik ve Roman*, Ankara: Evin Yayınları.
- Şirin, İbrahim (1998). *Namık Kemal'in Tarihçiliği*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Denizli.
- Taştan, Zeki (2005). “*Türk Romanında İstanbul'un Fethi ve Fatih*”, Türk Edebiyatında İstanbul'un Fethi ve Fatih” İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Timur, Taner (2002). *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, Ankara: İmge Yayınevi.
- Tural, Sadık Kemal (1987). *Zamanın Elinden Tutmak*, Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Türkeş, Ömer (2002). “*Romana Yazılan Tarih*”, Toplum ve Bilim, S. 91.
- Uğurcan, Sema (2012). “*Fatih Sultan Mehmet'in Romanı*”, Edebiyatımız-I, Edebiyat Tarih İlişkisi, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Wellek, Rene-Warren Austin, (1983). *Edebiyat Biliminin Temelleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.